

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΖΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1866. Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ἡγουμενοῦ. Ἡ ἐποποιία τῶν πολιορκουμένων. Τὰ κανόνια τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Ἡ ἀνατίναξις τῆς Μονῆς. Ἡ ἀγνωστα ἐπεισόδια. Ἡ καπετάνισσα Χαρίκλεια Δασκαλάκη. Τραγικὸς θάνατος ἐδε- λοντῶν. «Στρατιώτης τοῦ Βασιλέως Γεωργίου!» Τὸ κεφάλι τοῦ Γαλιναίῃ. Τὸ περιστέρι τῆς Μονῆς κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Τὸν μῆνα αὐτὸν συμπληρώνονται 63 χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς τρα- γωδίας τοῦ Ἀρκαδίου τῆς Κρήτης.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1866, ἡ Μονὴ Ἀρκαδίου ἐθεωρεῖτο, γὰρ τὴν στερεότητα τοῦ κηρίου τῆς, τὸ καταλλήλοτερον κέντρο ἀντι- στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Γιὰ τοῦτο, στὶς 8 Νοεμβρίου 1866, ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς Κιουτλής ἐπολιορκῆσε τὴ Μονὴ μὲ 30.000 ἄνδρες καὶ 6 κανόνια. Μέσα ἦσαν κλεισμένοι 300 ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ 648 γυναῖκες καὶ παιδιά. Οἱ ἐντὸς τῆς Μονῆς κρατοῦσαν τὴν ἀντίστασι, πυροβο- λοῦντες ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ τὶς πολέμιους τῆς μάντρας, καὶ μα- ταίνοντες τὰ γυροφύσια τοῦ ἐχθροῦ. Διεκόσμη βλήματα ἀπὸ τὸ μο- ναστήρι ἦταν ἕνας ἀνεμόμυλος. Σ' αὐτὸν ἦσαν κλεισμένοι λίγοι καλὸι γυροφύσια Κρητικοί, τόσο ἐπιδέξιοι σκοπεῖται, ὥστε ἔκαναν κ' αὐτοὶ θρασίαι στὸν Τούρκου.

Σιγὰ-σιγὰ ὅμως τὰ τοιφεῖα τῶν πολιορκουμένων — ποὺ ἦσαν παλαιὰ τὰ περισσότερα, μὲ πιάστρες — ἔγιναν ἀχρηστά. Ἄλλὰ τὸ θάρρος τοῖς ἔμενε ἀτράνταχτο. Ὁ γενναῖος ἠγούμενος Γαβριήλ, ὁ Ἰωάννης Σωπασῆς, ὁ Δράκος, ὁ Κούβος, ὁ Γαλιναίῃς, ὁ Ἀρχάκης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἐξώρμησαν πολλές φορές ἀπὸ τὸ λεγόμενον πορτάκι τῆς Μονῆς μὲ τὰ γιγατάνια γυμνὰ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ ντόπιοι, οἱ Τουρκο- κρητικοί, ποὺ βοηθοῦσαν τὸ στρατὸ τοῦ Μου- σταφᾶ, ἐφώναζαν :

— Ζωντανό, μορὲ, τὸ Γούμενο, ζωντανό νὰ τὸν πάσουμε!... Νὰ τὸν ψύσουμε!...

Μιά κανονία Τουρκικὴ ἀνοίξε ἄξαφνα σήγ- μα στὴν ἐξορία τῆς Μονῆς. Τότε πειὰ ὁ Ἡγούμενος, βλέποντας ὅτι πλοίαξ ἐῖ ἡ μου- ραία ὄρα νὰ πῆσῃ ἡ Μονὴ στὰ χεῖρα τῶν Τούρκων καὶ, μαντεύοντας τὸ θάνατο ποὺ τὸν ἐπεριμενε καὶ τὰ βασανιστήρια ποὺ θὰ τοῦ ἔκα- ναν ἂν τὸν ἐπιᾶν ζωντανό, χιόρηκε ἔξω, γιὰ τρίτη φορὰ, ζητώντας τὸ θάνατο. Ἄλλ' ὁ θά- νατος τὸν ἀπέφυγε.

Ἐναγυριεῖς λοιπὸν στὴ Μονὴ μὲ κατατρι- πμένα τὰ ὄσα ἀπὸ τὶς σφαίρες, βγάδι ἀπὸ τὸν κόρφο του τὸ φυλάχτο του, τὸ παραδίει σὲ μιὰ καπετάνισσα, τὴ Χαρίκλεια Δασκαλά- κη, καὶ τῆς λέει :

— Πάρε αὐτὸ, θεῖα Χαρίκλεια, καὶ φύλα- ξέ το. Ἔχει Τιμὸ Σῆλο! Αὐτὸ εἶν' αἰτία ποὺ δὲν σκοτώνουμαι!...

Ὁ Ἡγούμενος κατείχετο ἀπὸ μεγάλη ἔξα- νη. Ἐτοί, μαρουτοκαυμένος κ' ἔξαλλος, τρέ- χει σ' ἕνα κελλὶ, βρισκεῖ ἕνα νέο καλόγηρο, ὀ- ὄμο, τοῦ δίνει μιὰ πιστόλα καὶ τοῦ λέει :

— Ἐλε, σκότωσέ με, μορὲ!...

Ἄλλὰ τὸ καλόγηροπαῖδι ἔβαλε τὰ κλάμματα βλώνοντας :

— Τί λές, ἄγιε καθηγούμενε; ! Ἐγὼ νὰ σὲ σκοτώσω; !...

Τότε πειὰ ὁ Γαβριήλ ἐσώκωσε τὰ μάτια ψηλά, ἐφώναξε : — «Θεὲ μου, σῶσε τὴν Κρήτη καὶ ἀνθρώσε με », καὶ, στήριζοντας τὸ πιστόλι στὸ σαγόνι του, αὐτοκτόνησε!...

***

Μετὰ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ Ἡγουμενοῦ, οἱ πολιορκούμενοι ἔκαναν μιὰ πρόχειρη σκελεμὴ κ' ἀπεράσισαν, μάλιστα οἱ ἐχθροὶ εἰσέρρησαν στὴν αὐλή, νὰ τιναχθοῦν στὸν ἀέρα. Σ' ἕνα κελλὶ ὑπῆρχε μαρμαρῆ σὲ μεγάλη ποσότητα καὶ ὑπέδειται ὅτι ἔφτανε γιὰ ν' ἀνατινάξῃ ὀλο- κληρὸ τὸ μοναστήρι. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἀνατινάξεως δὲν ἀνεκινώθη στὰ γυναῖκες καὶ παιδιά, ἂν καὶ ὄλο προτιμοῦσαν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ παραδο- θοῦν στοὺς Τούρκους.

Διὸ μέρες ἐκράτησε ἡ κατάστασις αὐτῆ.

Στὶς δύο αὐτὲς φοβερῆς ἡμέρας ἡ γυναῖκες ἔδειξαν μεγάλη ψυχι- κὴ δύναμι, φέρνοντας νερὸ, τροφὴ καὶ πολεμοφόδια στοὺς ἄνδρες ποὺ πολεμοῦσαν στὰ τεῖχη. Διεκρίθη πρὸ πάντων ἡ Χαρίκλεια Δασκαλάκη, ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς ἑνὴς, μὲ καταληκτικὴ ἀφοβία. Στὸ τεῖχος ἐπάνω ἐκινώθηκε ἡ σημαία τοῦ γιου τοῦ. Καί, ἐπειδὴ ἡ σημαία ἐφερτε, γιὰτὶ κάθε φο- ρὰ κοδωνάτε τὸ κοντάρι τῆς ἀ- πὸ τὶς σφαίρες, ἡ ἀτρόμητη Κρητικὴ ἀνέβαινε καὶ τὴ διώ- θανε ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν! Τέ- λος τὸ κοντάρι τῆς σημαίας κα-

τεστράφη καὶ τότε ἡ Χαρίκλεια ἐδίπλωσε τὴ σημαία καὶ τὴν ἐφύλα- ξε στὸν κόρφο τῆς.

***

Ὁ Μουσταφᾶς ἀνέβαλε τὴν τελευταία ἐφοδο γιὰ τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 9 Νοεμβρίου. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι, περιμένοντας ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή τὴν ἐπίθεσι, ἔστεξαν ἀγρυπνοὶ στὶς θέσεις τοῦς. Ξεθεωμένοι ἀπὸ τὴν αἰπνία καὶ τὴν κόπωση... Οἱ Τούρκοι, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀ- φῆσαν νὰ ἠσυχάζουν, ἐξακολούθησαν ὁμοίως τοιφεῖες ὅλη τὴ νύχτα. Ὁ αἰείνωτος Ἰ. Κονδυλάκης γράφει σχετικῶς :

«Ὡς ἂν ν' ἀντεκαλῶντο εἰς τὸν οὐρανὸν τὰ διασταυρούμενα πυ- ρὰ, ἀπειρὸν πληθὸς διαπτόντων ἀστέρων διέτρεχε, κατὰ παντοίας δι- ετιβύσεις, τὸ στερεώμα».

Πρῶτ-πρῶτ οἱ Τούρκοι ἀνοίξαν νέο σφοδρὸ κανονιὰ κ' ἀνοίξαν μιὰ μεγάλη τρύπα στὸ μαρτοροχο τῆς Μονῆς. Κατόπιν, ἀπὸ γυρο- μίαν ἐντελῶς τὴν πύλη, ἔκαναν γενικὴ ἐφοδο καὶ χιόρησαν μέσα στὴν αὐλή... Ἐξῆρα, τὴ στιγμή ἐκείνῃ, ἀκούστηκε ἕνας φοβερὸς κρό- τος καὶ ἡ μιὰ πλευρὰ τῆς μάντρας τινάχτηκε στὸν ἀέρα κ' ἔπεσε πάνω στοὺς μαζομένους χροῖα τῆς Τούρκου, θάβοντας καὶ πολλοὺς χριστιανούς μαζί μὲ τοὺς ἀπίστους ἐπὶ τὰ ἐ- ρεστιά τῆς!...

Δὲν εἶνε ἐξακριβωμένο ποῦς ἔβαλε φωτιὰ στὴν μαρμαρῆ. Μερικοὶ ἔγραψαν πρὸς αὐτὸς ἡ- τὰ ὁ Μανωλῆς Σκουλάς, νέος ἐπισὸς ἐπὸν, ἀ- πὸ τὴ Ἀνώγεια. Ἄλλοι ἵσχυοῦντο ἐντι- παρῶδως ἐπὶ τὴ μαρμαρῆ ὁ Μανωλῆς, γρη῏ως καλόγηρος.

Στὶς ἄλλες πλευρῆς τοῦ τεῖχους οἱ Κρητι- κοὶ ἀντιστάθηκαν ὀλομα, πολεμώντας ἀπὸ τὰ παράθυρα τὸν κελλίων. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἦ- ταν καὶ ἡ Χαρίκλεια Δασκαλάκη, μὲ τὸ γυνὸ τῆς Κωνσταντῆ. Ἐπειδὴ τὰ πολεμοφόδια τοῦ γιου τῆς εἴχαν σωθῆ, ἡ Χαρίκλεια, βλέποντας ἕνα Ἀγρίντιο ἔπιλομένον νεκρὸ, μπρὸς στὸ κελλὶ, ἐβόηθη τὸ γυνὸ τῆς νὰ τὸν τραβή- ξουν μέσα καὶ νὰ τοῦ πάρουν τὰ φρούρα του. Ἄλλ' τὴ στιγμή ἐκείνῃ μιὰ σφαῖρα ἐπέλυωσε τὸν Κωνσταντῆ στὸ κεφάλι. Ἡ Χαρίκλεια εἶ- χε τὴν ἀταραξία νὰ ἐξετάσῃ τὴν πληγὴ τοῦ γιου τῆς. Βλέποντας δὲ ὅτι ἦταν ὑλαμνιὰ, τὸ ἔδωσε θάρρος, τὸν ἐπερίελαξε μάλιστα, γιὰτὶ ὁ Κωνσταντῆς ζυλιόστηκε καὶ τρέλασε λίγο :

— Δὲν εἶνε πρῶμα, παιδί μου, δὲν εἶνε... Ἐ, μορὲ παλληκάρη, νὰ σοῦθη ἔλα μὲ μιὰ ταχυγρονιά!

Μόλις συνήλαε ὁ Κωνσταντῆς ἄρχισε νὰ πυ- ροβολῆ μὲ τὰ φρούρα τοῦ Ἀγρίντιου, ἐνῶ ἡ μητέρα του τοῦ ἔλεγε :

— Μὴ φοβάσαι, ἔχω καὶ τὸ πιστόλι τοῦ ἀδερφοῦ σου τοῦ Πιοργῆ, ποῦχει ἔξη φωτιές!...

Ἄλλ' αὐτὴν ἴδια ὄρα, ἕνα μωρονούδα, ποὺ βρισκόταν μέσα στὸ κελ- λί, ἔκλυσε σὲ τρόπο ποὺ τοῦς ἔξάλλε. Ἐδυνώθη, πάνω στὸν Ἀγρίντιο βρέθηκε ἕνας τενεκεὸ μὲ καρὲ καὶ ζάχαρα... Ἡ Χαρίκλεια ἔβαλε στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ λίγη ζαχαρόκοκκη κ' ἔτσι κατόρθωσε νὰ τὸ ἠσυχάζει καὶ νὰ πάρουν τὰ ἐνοχλητικὰ κλάματα του...

Τέλος τὰ πολεμοφόδια τῶν κλεισμένων στὰ κελλιὰ ἐσώθηκαν. Τότε οἱ Τουρκοκρητικοὶ μπήκανε στὴν τραπεζαρία τῆς Μονῆς καὶ κατέ- σφαξαν 35 χριστιανούς. Γίνρικε ἐκεῖ μέσα ἄγριο καὶ φοβερὸ πάλημα, μὲ τὰ μαχαίρια, μὲ τὰ σίδερα, μὲ τὰ δόντια. Ἦταν ἕνα φρικαλεὸ ἀν- θροποφάγιο!...

Μεταξὺ τῶν 35 αὐτῶν βρισκότανε κ' ἕνα παιδί, ὡς 10 χρονῶν. Γρηγόρα-γρηγόρα τὸ Κρητικόπουλο αὐτὸ σκαρφάλωσε στὴν κωμνά- δα καὶ κρύφτηκε κει πατώντας ἐπάνω στὰ δύο τοιχομάτια τῆς. Ἐπά- νω στὴν ταρᾶχὴ ἐκείνῃ, ἕνας Τούρκος ἄδειασε τὴν πιστόλα του μέσα στὴν κωμνάδα, ἀλλὰ τὸ παιδί δὲν πληγώθηκε. Ἐμεινε κει νοσημῆ ἔξη ὄρες, ἐγλύτωσε τὸ θάνατο καί, μὲ τὸν καιρὸ, γίνρικε πατὰς στὸ χωριὸ Ἀμνάτο.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἀφανισμὸ ἐκεί- νων ποὺ βρισκόταναν στὴν τραπεζα- ρία, ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς διέταξε νὰ πάγῃ ἡ σφαγὴ, ἔδωσε μάλιστα ἐντολὴ νὰ τοιφεκῆν ὁμοίως τοὺς ντόπους Ὀθωμανοὺς ποὺ θὰ σκό-

ΤΡΑΓΩΔΙΑ

ΑΘΩΟΙ ΦΟΒΟΙ

ΠΑΙΔΙ: Θέλω τὴ μύνα.

ΠΑΤΕΡΑΣ: Πέταξε καὶ σ' ἄστρα πῆει νὰ (ζησῃ).

ΠΑΙΔΙ: Πῶς τόσο μακρὸς ἀρρωστί δυνήθη- (κε νὰ σχίσῃ).

ΠΑΤΕΡΑΣ: Ἐχουν φτεροῦγες ἡ ψυχῆς.

ΠΑΙΔΙ: Γιατὶ δὲν τὶς ἀπλώνει τότε ἡ δικὴ μας, μὴν αὐτὴ τρέξῃ σ' (ἀστέρια μόν).

ΠΑΤΕΡΑΣ: Δὲν εἶνε μόν. Γύρω τῆς φτερο- (κοποῦν ἀγγέλοι).

ΠΑΙΔΙ: Ἄν ἀγγελοῦ τῆς μ' ἔλεγε, κοντὰ τῆς (θα μὲ θέλ).

ΠΑΤΕΡΑΣ: Ὡ, δίχως κάλεσμα Θεοῦ, ψηλά (κονεὶς δὲν πάει).

Κοιμήσου τώρα. Ἡούχασε.

ΠΑΙΔΙ: Καὶ ποῖος μοῦ τραγουδαίει!...

ΓΕΡ. ΜΑΡΚΟΡΑΣ

τοναν πολιορκημένους χριστιανούς ή θα κακοποιοῦσαν γυναζοκόπαιδα. Ἡ διαταγή αὐτὴ τοῦ Μουσταφᾶ διεκδικεῖν τὴν παράδοσι ἐκείνων ποὺ ἀντιστέκονταν ἀσπύρη. Ὁ ἀπαιρηγὸς Δημακόπουλος καὶ τὰ πάλι- ληκάρια τὸν ἐδήλωσαν ὅτι μόνο στὸν ταχτικό στρατὸ θὰ παρείδοντο. Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Ἐπειτα, κατὰ διαταγὴ τοῦ Μουσταφᾶ, ἐφορτίστησαν οἱ κρητικοὶ φοροειρηνοὶ αἰχμάλωτοι (δηλ. ὅσοι δὲν ἐφορούσαν τὴν Κρη- τικὴ ἔνδυμασια καὶ ἦσαν ἐπιθελῶνται ἀπὸ τὴν ἐλευθέρη Ἑλλάδα) καὶ ὠδηγήθησαν στὸν Πασᾶ.

Ὁ Μουσταφᾶς ἤθελε νὰ μάθῃ ποιὸν καὶ πόσο ἦσαν οἱ ἐπιθελῶνται, ἀλλὰ, μαζὺ μ' αὐτοὺς, ὠδηγήθηκε μὲρὸς του καὶ ὁ Κωσταντῆς Δασκα- λάκης — ἄν καὶ Κρητικὸς — γιὰτι ἔγινε νὰ φορῆ τὸ παντελόνι ἐνὸς ἐπιθελῶντη ποὺ εἶχε σκοποῦν τὴν προηγουμένη. Ἐπίσης ὠδηγήθηκε μὲρὸς του καὶ ὁ ἀρχτὴς Νικόλαος Γαλινάκης ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο, γιὰτι φορούσε ἐφορῶντα ὄρχα.

Ἄλλ' ὅταν τοὺς πῆγαναι στὸν Πασᾶ, ὁ Δημακόπουλος, ποὺ εἶχε ὄρεσι νὰ κινήσῃ ἄρχισε νὰ στοίβῃ τοιγάρο. Ἐνας Τοῦρκος ἀξιωμα- τικὸς τὸν ἐπάτασε, τοῦ πέταξε τὸ τοιγάρο καὶ τοῦ εἶπε:

— Ἐντερῆς! (ἀναδιέστατε!) τοῖμάς νὰ φομάρης μισροσά στὸν Πασᾶ!

— Ἄλλῃ δουλειὰ δὲν ἔχο παρὰ νὰ συλλογίζομαι τὸν Πασᾶ σου, κτήνος! ἔπε ὁ Δημακόπουλος.

— Ποὺς εἶσαι σὺ; τὸν ἐρώτησε τότε ὁ Μουσταφᾶς.

— Στρατιὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου! ἀπάντησε ὁ Ἕλλην ἀνθο- πολογαγός.

— Καὶ σὺ; ῥώτησε τὸν Κωσταντῆ Δασκαλάκη.

— Στρατιὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου! ἀπάντησε κα' αὐτός.

— Καὶ σὺ; ῥώτησε ὁ Πασᾶς τὸν Γαλινάκη.

— Στρατιὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου!

Ἄλλ' ὁ γραμματεὺς τοῦ Μουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἦταν Ρε- θύμιος Τοῦρκος καὶ τὸν ἐγνώριζε, θέλησε νὰ τὸν σώσῃ.

— Ὁχι, Πασᾶ ἐγέννη, μὴν τὸν ἀκούεις. Αὐτὸς εἶνε Ρε- θυμιωνίτης φραζορῶντης. Νὰ τὰ ῥοῖχα σου φορῶ μὸ τὰ- χει κωμωμένα αὐτός.

Καὶ, γνοῦντος σὸ Γαλινάκη:

— Μορῆ, κοῦζουλιάνηρες; τοῦ εἶπε. Δὲν εἶς' ἐσὺ ὁ Νικο- λῆς ὁ Γαλινάκης ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο;

Ἄλλ' ὁ Γαλινάκης, εἶπε γιὰτι ἐνόμισε ὅτι εἶται θὰ πέθαι- νε ἑλληνοφρεπέστερα, εἶπε γιὰτι ἐπίστευε ὅτι εἶται θὰ ἐγλύ- τωνε, κιντίζοντας μὲ δυσασία τὸ γραμματέα τοῦ Πασᾶ, ἀπάντησε:

— Δὲν οἶ ἔξω... Εἶμαι στρατιώτης τοῦ Βασιλέως Γεωργίου!

Τότε ἓνα στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα παρέλαβε τοὺς 5 ἢ 6 αὐτοὺς ἦρωας καὶ τοὺς ἐρόνησε, ἀφοῦ εἶται μὸ ὥρα τοὺς ἐ- βασάνισε ἀπάνθρωπα, λογγίζοντας τοὺς! Ἐπειτα ἐκοψαν τὸ κεφάλι ἐνὸς ἐκ τῶν ἠρώων αὐτῶν καὶ τὸ ἔξεσφενδύσαν στὸν κισλὸ τῶν στρατιωτῶν, μὲσα στὸν ὁποῖον ἐφιλόσωντο τὰ γυναζοκόπαιδα καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι!... Ἦταν τὸ κεφάλι τὸ δυστυχημένον Γαλινάκη!...

Στὸ μεταξύ, οἱ ντόπιοι Τοῦρκοι λεηλοῦσαν ὁσο μέρους τῆς Μονῆς εἶχε μείνει ἀγέλαστο... Ἡ ἐκκλησία δὲν εἶχε λάθει τίποτε. Στὸ κα- μπαριὸ τῆς καθόταν ἓνα ἄσπρο περιστέρι, ἀθῶος θεατῆς τῆς φοβε- ρῆς ἐκείνης σκηρῆς τοῦ ἀέθρου καὶ τῆς ἀγριότητος. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Τοῦκοκορητικὸς εἶπε:

— Σανογιετὸ μου ἐκείνου τὸ περιστέρι; (Δηλ. «Κιντᾶχτε ἐκεῖνο τὸ περιστέρι»). Θελά τὸν κόχου τὸ λαμό!

Κι ὁ ἀγριάνθρωπος ἐπιροβόησε. Τὸ περιστέρι ἔπεσε ἀπὸ τὸ κα- μπαριὸ στὸ θόλο τοῦ ναοῦ. Ἄλλ' οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ἀμφέβαλλαν ἂν τὸ εἶχε χτυπήσῃ τὸ λαμό. Ὁ Τοῦρκος ἐπέμορσε — γιὰτι ἀμφιβι- βόσων τὴ σκοπευτικὴ τὸν δεξιότητα — ἐπήρξε μὰ σκάλα κα' ἀνέβηκε στὸ θόλο... Ἐνὸ ὄμοι ἀναζητοῦσε τὸ περιστέρι, ἀνεκάλυψε ἓνα χριστιανὸ κρημιένον μεταξὺ τῶν δύο τροῦλλων τοῦ ναοῦ καὶ τὸν ἔ- φορξε!...

Ἄπ' ὁσοὺς εἶχαν κλειστή τὴν Μονὴ Ἀρχαδιὸν ἐσώθησαν μόνο ὡς ἐκατὸ, γυναζοκόπαιδα καὶ γέρον. Μαζὺ μ' αὐτοὺς εἶχε ἀνακατενῆ καὶ ἓνας νέος, Κουῦδος ὀνόματι, ὁ ὁποῖος εἶχε μαρτυροῖ τὸ πρόσωπό του κα' ἔκανε τὸ γέρο...

Περαιοστέρα ἀπὸ τρεῖς γιλιάνες πτώματα ἦσαν ἐπιλωμένα μὲσα καὶ γύρω στὸ Μοναστήρι. Καὶ ὁ Μουσταφᾶς, ποὺ φοβήθηκε νὰ μὴν ἀ- ναντιγυθῶν ἐπιδημίες, ἐπέμπε τοὺς αἰχμάλωτους καὶ πῆγε στὸ Ρέθυμνο. Στὸ δρόμο, στὸ χωριὸ Μέση, οἱ ντόπιοι Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν τὸν Κοῦ- δο καὶ τὸν ἐθανάτωσαν μὲ φρικτὰ βασανιστήρια.

Ἡ Χαρίκλεια Δασκαλάκη, κρητώντας τὸ νήπιον ἐγγονάκι τῆς στὴν ἀγαλιά, δὲν μπόρεσε στὸ δρόμο νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ἔσπασῃ ἢ ἀγανάκτησις ποὺ κοιροβόρασε στὰ στήθη τῆς.

— Δὲν μ' ἐπαίρναν καὶ μὲνα ἢ μάλας μαζὺ μὲ τὸ παιδί μου, νὰ μὴ σᾶς θορῶ, μοιρομάδες; ἔπε μὲ στεναγμὸ πόνον στοὺς ντόπιους Τοῦρκους ποὺ πῆγαναι μισροσά.

— Νά, σὰν τὸ θέλεις! ἐφόρναξε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς, γυροῖντας τὴν πιστόλα του καταπάνω τῆς.

Ἄλλ' ἓνας ἀπὸ τοὺς στρατιωτῆς τοῦ ἀναποδογύ- ρισε τὸ δῖλο καὶ ἢ σφαίρα δὲν βρήκε τὴν κατεπάνω-

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ἨΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

Στὴ Μάνη, ἅμα οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμροῦ συμφωνοῦσαν γιὰ τὴ νύφη, στέλνοντ' ἐπὶ αὐτὴ τὸν προζηντὴ μ' ἓνα μεταξωτὸ μαντή- λι, ποὺ στὴ γλῶσσα τοῦ τόπου λέγεται «μινάσα», καὶ νὰ κινή τὸ συ- μετεβῆσα, καθὼς λένε. Ὅταν ἢ πρότασις γίνεται δεκτὴ, ὁ προζην- τῆς καὶ μιλάει μαζὺ μὲ τοὺς γονεῖς τῆς κόρης καὶ γνοῖε φέροντας τὴ «μαλλέτα» ἢ τὴν κόπια, δηλαδὴ ἓνα σημείωμα σχετικὸ μὲ τὴν πρότασι τῆς νύφης. Ὁ γαμπρὸς ἐξετάζει τὸ σημείωμα καὶ ἢ τὸ κρα- τεῖται ὅπως εἶνε ἢ τὸ ἐπιστρέφει συμπληρωμένον ὅσα ζητεῖται παρα- λάνο. Ὅταν ἐπέλθῃ συνεννόησις κα' ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γίνεται ὁ ἀρ- αθῶνας, ἀλλᾶζουν τὰ δακτυλίδια κα' ὁ γαμπρὸς μορτοῖ νὰ μπαίνω- βγάνῃν περὶ ἐλευθέρου στὸ σπίτι τῆς ἀραθῶναστικῆς του.

Ὁ γάμος δὲν πρέπει ν' ἀρχίσῃ περισσότερο ἀπὸ ἓνα χρόνον ὄστερ' ἀπὸ τὴν ἀραθῶναστικῆ. Διὸ μέρη προτὴς γαμπλίου τελετῆς, ἢ νύφη πρέπει νὰ ζυμῶσῃ μὴν τῆς μιὰ νύχτα γιὰ τὸ γαμπρὸ, ἓνα σουρῶκα γιὰ τὸν πατᾶ καὶ μιὰ κουλῶρα γιὰ τὸ παιδί ποὺ θὰ τῆς βάλουν στὰ γόνατα μὲσα στὸ σπίτι τῆς πεθερᾶς. Στὸ ζῆμιον παρεργίνονται συ- νήθως καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης, οἱ ὁποῖοι τραγοῦδοῦν τὸ ἀκόλουθον τετραστῆχο:

Κοπίσπε νὰ στολίσωμι τῆς νύφης μαζ τὴν πῆτα. τῆς νύφης μαζ τῆς ταπεινῆς καὶ τῆς καμαρωμένης ποὺ καμαρώνει τῆς ἀγέας κα' ὅσα τὰ μεσημέρια.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ ταπεινὰ κα' ἢ γίνῃ ἐπὶ λούσιον τοῦ γαμπροῦ καὶ τὸ χτένιασμα τῆς νύφης, μὲ νερὸ ποὺ φέρονται ἀπ' τῆ βροῦθ τοῦ χωριοῦ ἄντρος καὶ γυναικῆς. Ἦρω ἀπ' τὸ γαμπρὸ μαζεύονται τότε οἱ συγγενεῖς του καὶ τὸν δὲν τὸ ἀκόλουθον τραγοῦδι:

Φέρτε μ' ἀργυροκόφρα κα' ἀλόγρη λουρίδα νὰ μπαρτεροῦν τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν καμαρωμένο. Ποὺ νὰβρὸ ἀλογοροκόφρα κα' ἀλόγρη λουρίδα, ποὺ ὁ κασσάσις πέρετι μακρὰ κα' ἢ γῶρα πέρετ' ἀλάρα;

Ἡ τὸ ἔβη:

Φέρτε λουρίδα ἀπὸ λουτρό, ζουράρι ἀπὸ μπαρτερῆ, νὰ μπαρτεροῦν τὸ γαμπρὸ, νὰ πῆ γιὰ τὴν καλὴ του, νὰ φέρῃ ρουσα πέρικια καὶ χαϊσάθῃ τρυγῶνα.

Ἡ γυναικῆς πάλι ποὺ παραστέτοι τὴ νύφη στὸ χτένιασμα τῆς τραγοῦδοῦν οἰάφορα τραγοῦδι, ὡς τὰ κάτωθι:

Ἄργυρο μου χτένι κα' Ἄλαξαντρίνο, σὺρ' ἀνὸς ἀνάσ κα' ἔλα ἀγάλια-ἀγάλια, νὰ μὴν κόψῃς τρίχα, τρίχα ἀπ' τὰ μαλλιά μου.

Εὐχῆσου μὲ, πατέρα, τώρα στὴν γῶρα μου, εὐχῆσου μὲ, μησῶνα, τώρα στὴν παρτεριά μου.

Ἡ τὸ ἔβη:

Ἄσπρη κατᾶσπρη βαρπακιά τὴν εἶχε στὴν ἀλλή μου, τὴ σκελιά, τὴν ποτίσα, τὴν εἶχα γιὰ δική μου, κα' ἦρε ἐνὸς ἀλόγρηνο, ἦρε καὶ μὸ τὴν ἦρε, κα' ἄσκημν' ἢ ἀλῆτσα μου κα' ὠδωρην' ἢ δική μου.

Ἡ:

Εὐχῆσου μὲ, μαρούλα μου, τώρα στὴν παρτεριά μου, νὰ ζῆσῃς χρόνος ἔκατο καὶ νὰ πῶς διαπεράσῃς.

Εὐχῆσου μὲ, πατέρα μου, τώρα στὴν παρτεριά μου, νὰ ζῆσῃς χρόνος ἔκατο καὶ νὰ πῶς διαπεράσῃς.

Τὴ στέκει καὶ τὴ καρτερεῖ, τὴ στέκει, τὴ παντρεύεις; Ἦν Ἄγιο Γεώργη καρτερὸ καὶ τὸ Χριστὸ παντῆρω καὶ τὴν κορᾶ τὴν Παναγία γιὰ νὰ μὲ στεφανώσῃ.

Ἡ:

Αὐτὸ ποὺ πᾶς, νυφῶλα μου, στοὺ πεθερὸ τὸ σπίτι, σὰν κυπαρίσι νὰ στοθῆς, σὰν δέντρο νὰ ριζώσῃς καὶ σὰν μῆλα γλυκομῆλια μ' ἀνήθης νὰ καρπίσῃς, νὰ κἀνῃς τοὺς ἐννιά τοὺς γυιοὺς, τὴ μιὰ τὴ δικατέρα. Νουεῖ μου καλοροῖτικὴ ποδᾶλες τὸ στεφανῶ, νὰ δῶσῃ ὁ Θεὸς κα' ἢ Παναγία νὰ βῆσῃ καὶ τὸ λαμό.

Τὸν καλύτερο καιρὸ, ὅταν στολίζοντ' ἢ νύφη, ἓνας κρητικοὺς, ἀδερφοποιτὸς τοῦ γαμπροῦ, τῆς φοροῖσε τὰ πασιότατα βάζοντας μὲσα ἀγύρα νομιματᾶ, αὐτὴ δὲ τοῦ προσέφερε ἓνα μεταξωτὸ μαντήλι καὶ τὸν φιλοῦσε τὸ χέρι.

Ἐπειτα ὁ γαμπρὸς παίρνει τὸν ἀνάδοχο καὶ, μαζὺ μὲ τοὺς συγγε- νεῖς του, τραβοῦνε γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης κα' ἀπὸ κεῖ στὴν ἐκκλησιά, ὅπου θὰ γίνῃ τὸ στεφανῶμα. Ἡ στέφῃς ἄλλοτε γίνονται μὲ στεφάνια ἀπὸ κληματοβόρες, μετὰ τὴν τέλει δὲ τὸν μισροῖνον ὁ γαμπρὸς κα' ἢ νύφη ἔπρεπε νὰ ποῖν ἀπὸ μιὰ τούρα τῆς ὀκᾶς, ἢ ὁποῖα περνοῦσε μὲ τὴ σειρά ἀπὸ τὰ στομάτα ὄλων. Κατὰ τὴν περιφορὰ τῶν νεονυφῶν ἢ συγγενεῖς τῆς νύφης τῆ βαστοῦνε ἀπὸ τὸ φάρομα γιὰ νὰ μὴν τῆς κό- πων καμιά ἀχρὴ ἢ ἐχθρῆς τῆς καὶ γεννάει ὄλο θηλιά.

Ὅταν τελειωσῇ ἢ στέφῃς, οἱ συμπεθέροι διεσπίνονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ τραγοῦδώντας στὸ δρόμο τὸ ἔβη: διστῆχο: Στρατῆς μου, καθερίστε, δέντρα μου, ρουτῶχτες, γιὰ θὰ πέρῃσῃ ὁ κύρ-γαμπρὸς νὰ μὴν τὸν κουριαχτήσῃ.

Ἄλλ' ὁ Τοῦκοκορητικὸς ὄμοις, φρονησιμένος, ἀρᾶζε τὸ βρέφος ἀπὸ τὴν ἀγαλιά τῆς καὶ τὸ ἐσφενδύοντες στὸ γεγόνον χωράφι! Ἡ δυστυχημένη γυναῖκα ἔφρ- ξε τότε καὶ παρέλαβε τὴν ἐγγονοῦκα τῆς μοσποδαμῆ- νη καὶ μὲ τὴ μιὰ τῆς κνήμη σπασμένη... Οἱ αἰχμάλωτοι ἐκορτήθησαν μερκοὺς μῆνης στὶς φυλακῆς τῆς Ρεθύ- μιου κα' ἔπειτα τοὺς ἀφῆσαν ἐλευθέρους. Ἀλλὰ τῆς Χα- ρίκλειας Δασκαλάκη τὰ βασάνα δὲν ἐτελειώσαν. Ὑστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ἐσοκοῦθη-

σαν καὶ δύο ἄλλοι γυοὶ τῆς. Ἡ ἐγγονοῦκα τῆς ὄμοις ἔφρξε, γίνκε δασκαλιά στὴν Ἑλλάδα καὶ πέθανε στὴν Καρδίτσα.

